

ВСЕВОЛОД СКОРОХОД

**СПОГАДИ
ПРО ВІКТОРА СТЕПАНОВИЧА КОСЕНКА**

Одним з найяскравіших періодів мого життя я вважаю час спільної музикальної роботи з В. С. Косенком. Нас було троє: один – ботанік, другий – математик, третій – рисувальник, який працював у землевпорядній конторі. Всі троє палко любили музику. Але якщо ботанік і математик були музикантами-любителями, хоч і здобули певну музикальну освіту, то третій з нас, який лише в силу обставин став рисувальником, був професіоналом-піаністом, прекрасно імпровізував і охоче грав у колі близьких людей свої музикальні твори.

Нас об'єднувала робота в камерному тріо: В. С. Косенко-піаніст, В. Г. Скороход-скрипач і В. Ю. Коломойцев-віолончеліст. Довгий час наш ансамбль працював і виступав у Житомирі.

Про дитячі роки В. С. Косенка і про його родичів я знаю мало. Мені відомо лише, що вони довго жили у Варшаві, що свою музикальну освіту Віктор Степанович здобув у Ленінградській консерваторії по класу ф-п І. С. Міклашевської і по класу композиції проф. Соколова. Відразу після закінчення консерваторії В. С. Косенко з великими труднощами пробрався до своїх родичів у Житомир (це було в 1918 р.).

Обставини затримали В. С. в Житомирі, а знайомство з Ангеліною Володимирівною Канеп визначило його дальшу долю, і він залишився в Житомирі. Тут Віктор Степанович давав концерти, працював у музикальному секторі політосвіти, працював рисувальником (знімав плани земельних ділянок і т. ін.) і грав у кіно. Мені відомо, що з 1919 по 1925 р. Вік-

тор Степанович відчував матеріальну нужду. Тільки епізодичні концерти давали йому деяку матеріальну підтримку.

Дружина В. С. – Канеп – була його справжнім другом. Непомітно і дуже тактовно вона створювала обстановку, в якій Віктор Степанович міг працювати. А. В. Канеп композитор присвятив більшість своїх творів.

У перший період своєї діяльності Віктор Степанович довго не записував багатьох з своїх творів. Просьби не допомагали. Він говорив: «Нехай відлежитья в голові, тоді я запишу».

Цілі вечори і ночі до ранку Віктор Степанович сидів за столом, окутаний густими хмарами тютюнового диму, і одного разу протягом вечора записав повністю сонату для ф.-п. Так само протягом вечора і ночі записана була скрипична соната (оригінал з власноручним написом Віктора Степановича знаходиться у мене), яку ми і грали в найближчому авторському концерті.

Віктор Степанович був веселою, життєрадісною людиною. Він здатний був весело гратися з дітьми, бавитися з псиком Тузькою. З захопленням читав він книжки мого сина. Дуже любив Віктор Степанович займатися музикою з дітьми, особливо здібними. Взагалі він багато чим цікавився, але на першому місці у нього була музика.

В. С. Косенко мав величезну музикальну ерудицію і пам'ять. Він прекрасно знав музикальну літературу, міг відтворити напам'ять уривки з будь-якого, навіть один тільки раз почутого твору. З допомогою Вас. Юр. Коломойцева ми познайомились з якимсь каноніком спеціально для того, щоб дістати дозвіл пограти на костьольному органі. Ми були просто вражені, почувши токати і фуґи Баха у виконанні Віктора Степановича на органі. Він досконало володів цим інструментом.

Віктор Степанович дуже часто розглядав записи народних українських пісень, часто заглядав у «Музикальний словник» Рімана, багато читав, надзвичайно любив Пушкіна, дуже захоплювався листуванням Чайковського з фон-Мекк. Музикальні монографії, які виходили у світ, він одразу ж діставав, жадібно прочитував і ділився враженнями. По-

руч з тим, часто можна було бачити його заглибленим у свіжий номер літературного журналу.

Камерне тріо почало свою роботу в 1919 р., а систематичні концертні виступи – в 1923 р.

Головною нашою метою було ознайомити нашу молодь, радянських слухачів з камерною музикою в художньому виконанні. Ми відчували особливу радість, коли переборювали всі труднощі того чи іншого твору і виконували його з піднесенням і настроєм.

Єдиною думкою, єдиним прагненням було пройняте тоді і наше виконання. Ведучим у тріо був Косенко – тонкий музикант, блискучий піаніст, прекрасний акомпаніатор і неперевершений ансамбліст.

Цілком винятково володів Віктор Степанович фортепіано. У нього була якась особлива благородна манера гри. Він сидів за роялем рівно, трохи нахиливши голову, не дивлячись ні на кого. Тільки розширені ніздрі, стиснуті губи, тонка посмішка, закриті очі свідчили про величезний внутрішній настрій. Захопившись, він міг грати кілька годин підряд. Гра його тоді була особливо натхненною.

В. С. Косенко досконало знав фортепіанну літературу. Він грав фортепіанні концерти Шопена, Чайковського, Гріга, Рахманінова; знав усього Шопена; блискуче грав Ліста; дуже тонко почував музику Скрябіна.

В. Ю. Коломойцев був найстаршим з нашої трійки. За солідну поставу і стаж (старий, досвідчений віолончеліст) ми жартома прозвали Василя Юрійовича «генералом від віолончелі». Він бездоганно володів інструментом. Вільно грав концерти Гайдна, Сен-Санса, варіації Рококо–Чайковського. Він був також прекрасним ансамблістом. Багаторічний досвід Василя Юрійовича дуже багато допоміг нам при розборі камерних тріо.

Віктор Степанович присвятив свою віолончельну сонату В. Ю. Коломойцеву в день 25-річного ювілею його музичальної діяльності, який скромно, але зворушливо і сердечно був відсвяткований на квартирі Віктора Степановича.

Василь Юрійович прекрасно знав класичний камерний репертуар тріо і квартетів. На концертах він любив грати Глазунова, Попера, Глюка, Чайковського. В. Ю. Коломойцев був видатним педагогом і блискучим математиком, захоплювався літературою і особливо музикою.

Я народився на Волині, з сім'ї вчителя. З дитинства мене почали навчати гри на скрипці.

В 10 років я уже виступав на учнівських вечорах в Луцькій прогімназії, де вчився. Закінчивши гімназію, вступив у Київський університет і одночасно в Київське музикальне училище (теперішня консерваторія) по класу скрипки (кл. Куліковського). Закінчив університет в 1911 р.

Наша планомірна робота з Віктором Степановичем і В. Ю. Коломойцевим почалася в стінах 7-ї школи м. Житомира.

Моє перше знайомство з Віктором Степановичем відбулося в 1919 р. Я познайомився з ним через чоловіка його сестри, викладача комерційного училища – Зубова. В. С. Косенко грав на учнівському ранку «Мефісто» – вальс Ліста і шопенівські етюди. Після цього знайомства відбулась наша перша музикальна зустріч. Вона сталась при таких обставинах: в один із святкових днів я одержав через посильного лист від Василя Юрійовича Коломойцева, який звернувся до мене з пропозицією ввечері взяти участь у концерті, влаштовуваному в Богунському полку, замінивши в ансамблі скрипаля Сімона (який чомусь відмовився брати участь в концерті).

Я згодився. О 5-й годині вечора відбулась репетиція першої частини тріо Мендельсона і моїх сольних речей. Ця репетиція і концерт для червоноармійців визначили надалі нашу долю. Ми почали часто виступати разом. Нарешті, на одній з репетицій Віктор Степанович запропонував серйозно взятися за роботу і створити справжнє художнє тріо.

Ми засіли за роботу, почавши з тріо Аренського.

Робота наша в тріо була систематичною. Ми збиралися мінімум два рази на тиждень. Звичайно Віктор Степанович заздалегідь продумував темпи і нюансування твору. Обгово-

рення замислу музикального твору відбувалось при дружніх, але іноді і завзятих спорах.

Часто ми по багато раз грали одну і ту ж частину, один і той же уривок тріо, поки знаходили спільну мову.

Після наполегливої роботи над тріо ми вперше виступили в концертному залі колишнього товариства взаємного кредиту. Ми мали величезний успіх. Після цього концерту нас почали запрошувати скрізь: в клуб працівників освіти, у військові частини і взагалі на численні концерти. Найбільшим успіхом користувався Віктор Степанович. Коли він починав грати, ми, учасники концерту, забуваючи, що і ми теж виконавці, з величезною увагою слухали і разом з усією публікою захоплено вітали його.

Гра Віктора Степановича була неперевершена. Найгірший рояль перетворювався під його руками, звучав якимось особливо, неначе співав. Всі слухачі завжди почували це. Ми, музиканти, бачили, що перед нами справжній артист. Звичайно скромний, Віктор Степанович, який завжди намагався залишатися немов у тіні, – мимоволі приковував до себе увагу, коли сідав за рояль. Слухачі не завжди бували уважні і підготовлені до слухання серйозної музики. Але як тільки Віктор Степанович сідав за інструмент, він одразу підкоряв їх. Всі відразу тяглись до цієї скромної людини і уважно слухали його. Пам'ятаю один цікавий випадок: до нас звернувся комсомол з проською дати концерт. Ми вирішили грати тут бравурні речі. Я повинен був грати «Полонез» Венявського. Коли я вийшов з Віктором Степановичем на естраду, перед нами було бурхливе море молодих голів, шумливих, веселих. Шум на балконі був надзвичайний. Але ось Віктор Степанович сів за рояль. В залі відразу стало тихо. Трохи нахиливши до мене голову, Віктор Степанович пошепки сказав мені:

– Всеволод Григорович, ми гратимемо не «Полонез», а «Вокаліз» Рахманінова. Скажіть кілька слів про «Вокаліз» і почнемо.

«Вокаліз» ми часто грали, і Віктор Степанович акомпанував його без нот. До речі, він зробив мені скрипічну транс-

крипцію цього твору, не записавши фортепіанної партії. Віктор Степанович сказав мені:

– Не дивіться в зал, напружуйте всю свою волю, грайте, натхненно, і нас слухатимуть., Грали ми справді добре і саме тому. що В. С. Косенко умів в ансамблі заражати свого партнера. Після цього зіграли кілька творів Крейсlera і Венявського. Успіх був повний. Далі грав В. Ю. Коломойцев і, нарешті, ми виконали уривки з тріо Мендельсона, Шумана і Дворжака. Після концерту до нас приходили молоді люди, довго стискували руки і дякували.

Треба сказати, що так само тепло нас зустрічали і в червоноармійських частинах. Часто на виступах в школі червоних командирів 44 Червонопрапорної дивізії, в 55 школі комскладу, в Богунському полку, в частинах ГубЧК. Ми давали концерти і для вчителів, студентів, учнів шкіл, працівників різних галузей.

Однак, вся наша робота в цей період – 1919–1923 рр. – мала характер випадкових виступів.

Поступово до нас почали приєднуватися й інші музиканти – любителі і професіонали. Частим гостем і учасником фортепіанних квартетів, квінтетів і секстетів (Танеєва, Гумеля, Бетховена й ін.) був у нас лікар Малеев – флейтист. Примкнули до нас і професіонали-музиканти Закс (кларнет), Дрекслер (фагот), Рабінович (гобой). Нас почали відвідувати Садиленко – вчитель, хороший любитель – альтист, Канцеров – художник і віолончеліст, Дружкевич – професіонал-контрабасист і ряд інших музикантів, професіоналів і любителів.

Ми мали велику музикальну підтримку в особі винятково культурного мистецтвознавця А. А. Тухгендхольда. Ця високоосвічена людина, яка багато чула і бачила, а в ті роки займала скромний пост співробітника Держстраху, – багато допомагала нам. Тухгендхольд майже завжди бував на наших репетиціях, давав поради, розповідав зміст виконуваних нами творів. Ми багато чим зобов'язані йому. Тухгендхольд дуже швидко зрозумів, що Віктор Степанович – визначний музикант, і у великій мірі допоміг йому вийти на широкий

музикальний шлях. Коли Віктор Степанович поїхав з своїми творами в Москву, Тухгенгольд дав йому лист до Давида Соломоновича Шора (відомого піаніста і учасника знаменитого тріо Шор – Ерліх – Крейн). Шор дуже холодно прийняв Віктора Степановича і неохоче приготувався його слухати. Але коли Віктор Степанович зіграв один з своїх творів, Шор відразу насторожився і попросив зіграти ще раз. В результаті Давид Соломонович зрозумів, що перед ним не тільки хороший піаніст, а і талановитий композитор. Холодний на початку прийом закінчився захопленим відзивом і похвалами грі Віктора Степановича та його творчості.

Поступово наші музикальні зустрічі стали надбанням не тільки любителів музики, а і широкої громадськості. Ми почали думати про організацію циклу тематичних концертів. Вибір щодо місця припав на 7-у школу в м. Житомирі. Перший концерт був намічений на 2 жовтня 1923 р. Він відбувся при величезній кількості публіки, головним чином батьків і учнів, які відразу ж були поінформовані про наші замисли – пропаганди музики.

Я швидко добився дозволу на влаштування концерту. З відвідувачів брали невелику плату для покриття витрат. Крім того, на кожний концерт ми безплатно пропускали 50–60 учнів.

Звичайно концерт складався з двох відділів. В першому виконувалась соната, були сольні виступи співців, скрипаля, моделіста, віолончеліста і піаніста, в другому – яке-небудь тріо.

Ось, наприклад, програма 29-го вечора камерної музики з творів Бетховена 9 травня 1926 р.

Перший відділ. Квартет *op.* 18. Вик. В. Г. Скороход (1 скрипка), Мишейда (2 скрипка), Садиленко (альт) і Канцеров (віолончель).

Квінтет. Вик. Косенко (рояль), Малєєв (флейта), Зак (кларнет), Дрекслер (фагот) і Рабінович (гобой).

Другий відділ. Крейцера соната. Вик. В. С. Косенко і В. Г. Скороход. Тріо *op.* 97. Вик. В. С. Косенко, В. Г. Скороход і В. Ю. Коломойцев.

Особливо цікаві були наші концерти з участю симфонічного оркестру. Останній організувався якось жартома. Одного разу Віктор Степанович почав награвати фортепіанний концерт Шопена. Грав він так виразно і просто, що всі слухачі сиділи як зачаровані. Тут народилась думка зіграти його з оркестром. Віктор Степанович оживився і сказав, що сьогодні ж почне розписувати партії для оркестру, бо виявилось, що оркестровки ні у нього, ні у будь-кого з житомирян нема. На другий день Віктор Степанович почав уже набирати музикантів. Основне ядро становили, звичайно, ми: три скрипки (Скороход, Михайлов і Мишейда), дві віолончелі (Коломойцев і Канцеров), два альти (Садиленко і Парфілов), контрабас (Дружкевич), флейта (Малеєв), кларнет (Закс), фагот (Дрекслер), гобой (Рабінович).

До цього ядра, з допомогою контрабасиста Т. Дружкевича приєдналися запрошені музиканти, головним чином духовики. Із скрипалів-любителів до нас примкнули 6 чоловік, крім наших. Таким чином ми згуртували невеликий оркестр в 26 чоловік. Перша репетиція відбулась на квартирі у Віктора Степановича. Вирішили обійтись без диригента. Віктор Степанович подав вступ, а потім передав керування мені, як концертмейстеру. Не зважаючи на всі наші труднощі з запрошенням професіоналів, ми влаштували понад 10 репетицій в неповному складі і 5 репетицій – в повному.

Концерт з творів Шопена відбувся 20 листопада 1925 р. Він пройшов з таким піднесенням, що публіка влаштувала нам, особливо солістові Віктору Степановичу, овацію. Цей концерт був потім повторений в багатьох залах у Житомирі за запрошенням різних організацій.

Я і тепер відчуваю хвилювання, пригадуючи ці концерти. Вони проходили з величезним піднесенням. Віктор Степанович виявив тут себе як блискучий піаніст, проникливий, вдумливий і якийсь особливо привабливий.

Не менш цікаві були авторські концерти В. С. Косенка, влаштовувані щороку.

Я особливо добре пам'ятаю один з таких концертів у 1928 р. Ми виконували віолончельну сонату (В. Ю. Коломойцев), скрипічну сонату (В. Г. Скороход), чудові романси (Рябенко і Репкіна), фортепіанні твори (автор) і, нарешті, тріо (автор, Скороход і Коломойцев).

Віктора Степановича закидали живими квітами, а мої вихованці – учні, зібравшись біля естради, влаштували йому овацію.

Дуже часто після концертів ми залишались поділитися враженнями. Віктор Степанович звичайно бував у прекрасному настрої і скромно питав у таких випадках:

– Адже ми непогано зіграли, правда?

Збиралась наша трійка акуратно двічі на тиждень. Репетиції, як правило, відбувались у Віктора Степановича або у мене.

Репетирували довго, наполегливо, багато раз повторюючи ті чи інші місця. Спочатку грали в дуже повільному темпі, часто без рояля – тільки скрипка і віолончель. Потім уже включавсь і Віктор Степанович, весь час вголос роблячи зауваження про нашу з Василем Юрійовичем гру. Тільки після цього починали грати по-справжньому.

Дуже цікаві бували у Віктора Степановича репетиції з солістами. Він був до них дуже вимогливий. Фактично репетиція з солістами перетворювалася в дуже цікавий, дружній урок. Треба сказати, що по-справжньому я вчився фразировки у Віктора Степановича. Під час акомпаніменту він багато допомагав, акцентуючи те чи інше місце рухом голови, посмішкою, зауваженнями. Всяка наша репетиція була наполегливою роботою, після якої почувалось справжнє задоволення. Закінчувалась репетиція звичайною розмовою за чашкою чаю. Тут Віктор Степанович ставав цікавим співбесідником, який розповідав про свої музикальні зустрічі, про композиторів, співців, про музику.

На так званій генеральній репетиції до нас сходилося багато людей. Любителі музики звичайно стежили за днем таких репетицій, призначуваних за 2–3 дні до концерту.

Навіть тоді, коли ми вже не раз виконували той чи інший твір на естраді, перед кожним концертом, якщо цей твір включався в програму, Віктор Степанович вимагав нової репетиції і повторення нами партії.

Найважчим моментом у складанні програми кожного чергового концерту був вибір солістів. Звичайно співців до концерту підбирав Віктор Степанович. Співці знали нашу умову: співати тільки камерні речі і лише ті, які підходили до наміченої нами програми.

Прекрасною камерною співачкою в наших концертах була відома оперна співачка Мрозович – прекрасний виконавець романсів Шуберта і Чайковського. Випадковими обставинами занесена в Житомир, вона була нашою частою партнершею, яка давала нам і публіці величезну насолоду.

З співців і співачок, які виступали у нас в концертах, відмічу В. Зайцеву, М. Репкіну, Л. Рябенко-Коржнєвську, В. Хоржевську, А. Пожарську, Л. Скорульську, В. Стахова, І. Ляшевича та ін.

За весь період своєї діяльності в Житомирі ми дали 50 камерних концертів у залі 7 Житомирської школи, крім концертів, даних в інших залах і клубах. Всього за період нашої діяльності нами було дано понад 200 концертів.

В репертуарі нашого камерного ансамблю були такі тріо: Глінки, Рубінштейна, Аренського, Чайковського, Рахманінова, Танєєва, Гречанінова, Косенка, Катуара, всі тріо Бетховена, Моцарта, Шумана, Шуберта, Сен-Санса, Шопена, Равеля, Рославця, Лятошинського, Дворжака. Крім того, ми виконували квартети, квінтети, секстети (Дворжака, Чайковського, Гріга, Бородіна, Гумеля, Шумана, Бетховена і Гайдна).

Сучасна музика була представлена Мясковським, Прокоф'євим, Стравінським, Равелем і українськими композиторами – Ревуцьким, Лятошинським, Косенком.

Так минуло майже десять років нашої спільної роботи. В 1929 р. наше тріо розпалось. Я виїхав з Житомира (восени 1929 р.) у Ворошиловград. Знову ми зустрілись лише через

рік – у вересні 1930 р. Протягом десяти днів ми багато грали в колі друзів, головним чином вдома у Віктора Степановича. Крім того, дали два публічних концерти.

В 1931 р. переїхав з Житомира на роботу в сільськогосподарський інститут у Ворошиловград і В. Ю. Коломойцев. Там ми багато грали з ним і з молодими піаністками-консерваторками Ліною Просипаловою і Клавдією Івановою. Наші концерти у робітників і студентів мали великий успіх. Але, звичайно, наші юні піаністки (треба сказати, дуже музикальні) не могли нам замінити Віктора Степановича.

В 1933 р. вмер В. Ю. Коломойцев. Це була велика втрата для мене і для Віктора Степановича, він з глибокою скорботою писав мені про це, одержавши моє повідомлення про смерть друга.

Після переїзду В. С. Косенка в Київ ми не раз зустрічалися з ним, але знову зібратися нашій трійці за пюпітрами вже не довелось. 3 жовтня 1938 р. зійшов у могилу і Віктор Степанович. З нашої трійки залишився я один.

Для характеристики В. С. Косенка слід додати: Віктор Степанович був патріот, музикант-художник, щиро відданий своїй країні. Наш уряд гідно оцінив творчу і громадську діяльність композитора, нагородивши його високою нагородою – орденом Трудового Червоного Прапора [...]